

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

У сучасному перекладознавстві діяльність перекладача художніх творів розглядають з позиції феномени творчості. Німецький перекладознавець В. Вілс вважає, що в будь-якому художньому тексті творчість перекладача суб'єктивна та індивідуальна, оскільки не існує точного алгоритму відношення автор-перекладач [1: 9].

Діяльність перекладача художніх текстів ми розглядаємо як особливу мовленнєву діяльність, спрямовану на сприйняття і створення висловлювань за допомогою мовних засобів у ситуаціях взаємодії з текстом оригіналу й текстом перекладу. Важливим у цьому контексті постає тісний зв'язок мовлення й мислення, який досліджують через значення [2; 3]. Вважаємо що, оскільки робота з художнім текстом ґрунтується на основних законах психології розуміння, доцільно в подальшому визначати діяльність перекладача як мовленнєво-мисленнєву.

Розглянемо основні ідеї психології розуміння, які враховуватимуться під час вивчення мовленнєво-мисленнєвої діяльності перекладача. Важливою думкою вважаємо міркування П. В. Барковського про те, що в розумінні художніх текстів основним постає питання не стосовно суб'єктивності автора та інтерпретатора, а питання про принципову можливість розуміння як такого, виходячи з опосередкованості фігури самого інтерпретатора [4: 73]. Опосередкованість інтерпретатора в нашому дослідженні перекладача художнього тексту визначається не лише особливостями його образу світу, знань і досвіду, а й специфікою структури мовленнєвої діяльності, яка здійснюється в процесі перекладу.

До основних складових мовленнєвої діяльності належать предмет, засоби, продукти та результат. Предметом перекладача художнього тексту є думка автора тексту оригіналу. Для того щоб зрозуміти думку автора вихідного тексту, потрібно усвідомлювати основне положення сучасної філософії розуміння про те, що зрозуміти – означає не сприймати щось пасивно, а передбачає здатність створювати смисли, працювати з ними, інакше кажучи, діяльність у всій її обумовленості й повноті [4; 5]. Виходячи з розуміння природи смислів перекладач, сприймаючи феномени зовнішнього світу, відображені в думці автора, спочатку оперує значеннями як системно-мовними утвореннями, що мають спільне поняттєве навантаження, а згодом накладаючи на ці значення свій попередній досвід, особливості пізнавальної, мотиваційної та емоційної сфери, породжує власний смисл відтвореного тексту [6].

У процесі з предметом перекладацької діяльності – думкою автора – важливої значущості набуває друга складова мовленнєвої діяльності – засоби. Засоби в перекладі розглядають як мову перекладу, у нашому дослідженні – це українська та англійська мови. Ці мови значно відрізняються, незважаючи на те що обидві належать до сім'ї індоєвропейських мов. Англійська мова – представник германської гілки, а українська – слов'янської. Як зазначено в

гіпотезі Е. Сепіра та Б. Уорфа, відмінності в характері й будові мов свідчать про відмінності в сприйнятті носіїв цих мов [7: 349]. Ці розбіжності часто змушують перекладача відступати від системно-мовних значень, які б забезпечили дослівність перекладу, та переходити на рівень смислу, для породження адекватності в інтерпретації оригіналу. Продуктом мовленнєво-мисленнєвої діяльності перекладача вважаємо текст перекладу, який повинен вирізнятися психолінгвістичними характеристиками, що свідчать про його повноту й довершеність. На думку В. П. Беляніна [8], О. О. Леонтьєва [9], Н. В. Чепелевої [10], до таких характеристик його належать *зв'язність, цілісність, структурність, подільність, інформативність, діалогічність*.

Зв'язність забезпечується логікою викладу тексту, специфічною організацією мовних засобів, комунікативною спрямованістю, композиційною структурою. *Цілісність* – це єдність намірів мовця й різних рівнів мовленнєвого висловлювання. *Структурність* тексту полягає в наявності в ньому двох рівнів – поверхневого та глибинного. Саме в другому можна зрозуміти, для чого все в тексті є викладено автором, у чому його сенс. Зі структурністю тексту тісно пов'язана подільність, яка дає змогу оперувати фрагментами тексту в процесі його сприйняття. Для психології розуміння це дає змогу мисленнєво комбінувати різні уривки тексту, повертатися до них повторно. *Інформативність* тексту – це здатність тексту нести в собі певне повідомлення. *Діалогічність* як інша важлива характеристика тексту полягає в тому, що текст твориться спільними зусиллями автора й читача. У кожному тексті спостерігається наявність кодів, які породжують діалогічність: акціональний код – послідовність дій, викладених у тексті; семантичний код – охоплює усі основні вжиті в тексті поняття; код культури – відображення основних норм, правил, традицій, які властиві конкретному періоду, у якому породжується текст; герменевтичний код передбачає постановку певних питань у тексті, а також можливі відповіді на ці запитання. Символічний код відображає сукупність глибинних мотивів, які притаманні суб'єктам твору.

Інша складова – результат мовленнєвої діяльності в контексті перекладу – втілюється в поняття адекватності чи неадекватності перекладу. Найбільшою проблемою на рівні перекладу, що пов'язана з адекватністю, є дотримання форми чи змісту художнього тексту оригіналу. Адекватність перекладу може забезпечуватися внаслідок коректної передачі мовними засобами саме глибинних структур, адже вони забезпечують смисловий рівень тексту, який найповніше виражає позицію автора [11: 179].

На думку С. В. Засекіна, адекватним перекладом потрібно вважати такий процес «оволодіння смислом вихідного тексту та його відтворення засобами рідної мови на основі розкодування інформації й переведення інформації з однієї мовної системи в іншу, який передбачає проникнення суб'єкта перекладу в глибинну семантику повідомлення за допомогою операцій синтезу, аналізу, узагальнення» [12: 49]. Отже, адекватність перекладу передбачає відтворення смислу та емоційного забарвлення вихідного тексту.

Грунтовний аналіз складових діяльності перекладача художнього тексту дає змогу зробити висновки про те, що основним узагальнювальним компонентом є результат перекладацької діяльності, що вимірюється рівнем адекватності. Адекватність перекладу означає в буквальному сенсі

правильність перекладу [13]. У подальшому дослідженні на емпіричному рівні структурні компоненти професійної діяльності встановлюватимуться через операціоналізацію поняття «адекватність перекладу», яке передбачає коректне врахування предмета (думки автора), використання лінгвістичних засобів мови перекладу та збереження всіх текстових характеристик вихідного тексту – зв'язності, цілісності, інформативності, діалогічності, структурності, подільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Wills W. Semiotik und Übersetzungswissenschaft / W. Wills // Semiotik und Übersetzen / W. Wilss, ed. – Tübingen, 1980. – P. 9–22.
2. Выготский Л. С. Проблемы общей психологии. Мышление и речь : [собр. соч. в 6-ти т.] / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 361 с.
3. Glezerman T. Language, thought and the brain: Cognition and language / T. Glezerman, V. Balkoski. – New York : Kluwer Academic Publishers, 2002. – 331 p.
4. Барковский П. В. Феномены понимания. Контуры современной герменевтической философии / П. В. Барковский. – Минск : Экономпресс, 2008. – 176 с.
5. Halverson S. Cognitive translation studies: developments in theory and method / S. Halverson // Translation and cognition // Amsterdam : John Benjamins, 2010. – P. 349-369.
6. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения / [под общ. ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко и др. / В 2-х томах] / А. Н. Леонтьев. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 1. – 391 с.
7. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии / Э. Сэпир : [пер. с англ. А. Е. Кибрика]. – М. : Прогресс, Универс, 1993. – 656 с.
8. Белянин В. П. Психолінгвістика / В. П. Белянин. – М. : Флінта, 2008. – 232 с.
9. Леонтьев А. А. Психолінгвістическіе единицы и порождение речевого высказывания / А. А. Леонтьев. – [3-е изд.]. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 312 с.
10. Чепелева Н. В. Психологія читання тексту студентами вузів / Н. В. Чепелева. – К. : Либідь, 1990. – 98 с.
11. Munday J. Introducing Translation Studies: Theories and applications / J. Munday. – [3d edition]. – Routledge, 2012. – 366 p.
12. Засєкін С. В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту : [монографія] / С. В. Засєкін. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 275 с.
13. Зорівчак Р. П. Концепція вишколу перекладачів в Україні у двадцять першому столітті / Р. П. Зорівчак // Філол. студії. – 2004. – № 4. – С. 467–477.